

Szlovákiai magyar tájak néprajzi irodalma a bibliográfiák tükrében

A szlovákiai magyar tájak néprajzi eredményeit könyvészetileg összegezve, kisebb-nagyobb időmetszetekre lebontva jelentek már ugyan meg néprajzi bibliográfiák, ám mindegyikükből hiányzott egy általános bevezetés. Az aprólékos, minden forrást részletesen bemutató összegzésre most ugyan nem vállalkozhatom, ám a jelzett hiányt legalább részben pótlandó, a továbbiakban a szlovákiai magyar tájak néprajzi eredményeit (is) tartalmazó könyvészeti eredményeket tekintem át nagy vonalakban.

Az 1918-ban létrejött első Csehszlovák Köztársaság megalakulását követő időszakban a Szlovákiához került magyarok néprajzi irodalmát összegző első bibliográfia 1988-ban jelent meg. Viszont ezt megelőzően is kerültek szlovákiai magyar vonatkozású néprajzi-könyvészeti adatok különféle bibliográfiákba. Mivel a magyar anyag meglehetősen ismert, ezért ezzel most részletesebben nem foglalkozom. Csupán emlékeztetni szeretnék Gulyás Pál 1941-es áttekintésére, amelynek 1984-es reprint kiadásához Gazda István készített aktualizált függelékét (Gulyás 1984), valamint Bodor Antal, szintén Gazda István által kiegészített munkájára (Bodor–Gazda 1984). A magyar folklorisztika bibliográfiáit Voigt Vilmos tekintette át a legutóbb, így most elég arra hivatkozni (Voigt 1998, 69–71). Itt csupán a különféle lokális, regionális és személyi bibliográfiák fontosságára és kiaknázatlanságára, illetve buktatóira szeretnék figyelmeztetni és két példára hivatkozni. Az Ujváry Zoltán által elindított és koordinált intézményes Gömör-kutatás első tíz esztendeje eredményeinek néprajzi bibliográfiáját Imolay Lenkey István állította össze példásan. Segítségével pontos és megbízható képet kapunk e jelentős vállalkozás első tíz esztendeje tudományos eredményeiről (Ujváry 1991, 105–121). Mindez nem mondható el a Túri Róbert által összehordott, másodkézből vett, ráadásul pontatlanul lejegyzett adatokat tartalmazó *Komárom-Esztergom megye néprajzi bibliográfiájáról* (Túri 2001). Az kézenfekvő, hogy egy bibliográfia nem lehet teljes. Viszont a benne található adatoknak megbízhatóknak kell lenniük, s ha nem azok, akkor a bibliográfia gyakorlatilag használhatatlan.

A nemzetközi néprajzi bibliográfiákban (*Internationale Volkskundliche Bibliographie*, *Demos* stb.) feltehetően szintén található elvéve szlovákiai magyar vonatkozású anyag, ám ez még a mai napig feldolgozatlan.

Ami a szlovák anyagot illeti, először Ludovít Rizner Turócszentmártonban kiadott hatkötetes bibliográfiáját kell megemlíteni, amely a mai Szlovákia területével kap-

csolatos, a kezdetektől 1900 végéig megjelent történeti, helytörténeti, honismere-
ti, néprajzi munkáknak a könyvészeti gyűjteménye (Rizner 1929). Ezekben a bibliog-
ráfiakötetekben alfabetikus sorrendben kereshetők a tételek, lényegében – aho-
gyan az a bibliográfia alcímében is szerepel – egy szótár mintájára („na spôsob
slovníka”) összeállított kézikönyvről van szó. Bár a kötet cím a szlovák írásbeliség
összegzését sejteti, a bibliográfiai tételek között megtalálhatók a magyar és más
nyelven (latinul, németül) írottak is, mivel az összeállító a Szlovákia területén meg-
jelent valamennyi sajtóterméket feldolgozta. Tehát megtalálhatjuk a kötetekben a
magyar nyelvű és vonatkozású néprajzi vagy néprajzi jellegű írásokat is, ily módon
a munka a magyar, illetve összehasonlító néprajzi kutatás egyik kincsesbányájának
számít. Rizner bibliográfiáját később két pótláskötettel is kiegészítették. Ján
Mišianik állította össze a hetedik pótló kötetet (Mišianik 1946), Ján V. Ormis pedig
a nyolcadikat (Ormis 1972).

A második világháború után megjelentetett szlovák néprajzi bibliográfiák szintén
jelentős magyar anyagot tartalmaznak (Kubová 1971; Kubová 1979; Kubová 1984;
Kubová 1986; Kubová 1994; Stano–Žatko 1989).

Az általános szlovákiai magyar könyvészeti munkákban is található már a ko-
rábbi időszakban is néprajzi vonatkozások. Szőke József állította össze a csehszlo-
vákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiáját az 1945-től 1985-ig terjedő idő-
szakra (Szőke 1982; Szőke 1984; Szőke 1986; Szőke 1992a; Szőke 1992b). Az
egy-egy kötetekben a 40 év során az országos szlovákiai magyar lapokban megjelent
néprajzi témájú írások egy része is megtalálható, valamint a Szlovákiában megjelent
önálló munkák is (vö. Nádor 1992; Végh 2000).

Tekintsük át részletesen, hogyan jelenik meg a válogatott irodalmi bibliográfia
egy-egy kötetében a szlovákiai magyar néprajzi írásbeliség!

Az I. kötetben (1961–1970) a *folklor* tárgyszó alatt 12 néprajzi jellegű írás sze-
repel (Szőke 1982), a II. kötetben (1961–1970) hasonló címszó alatt már 34 tétel
jelenik meg (Szőke 1984). Fontosnak tartom megjegyezni (az előző kötetre vonat-
kozóan is), hogy e tárgyszó alatt szerepelnek az ún. tárgyi néprajzzal kapcsolatos
írások is. A harmadik kötetben (1971–1980) 192 ilyen tételt találhatunk, de itt már
az ún. egyéni részben, a szerzők szerint csoportosított írások között is, így elég ma-
gas az átfedések, ismétlések száma. Ez utóbbiakat leszámítva a néprajzi tételek
száma összesen nagyjából 250-re tehető. Az irodalmi bibliográfia negyedik darabja
lényegében két külön kötetre tagolódik (Szőke 1992a; Szőke 1992b), amelyekben
a tárgyszavak struktúrája megváltozott, helyet kaptak benne a Csemadok egyes
munkaterületei is, tehát a táncmozgalom, a kórusmozgalom, valamint a népzenei
élet tárgykör is megjelenik. Itt minden olyan apró írás, hír is helyet kap, amelyek va-
lamilyen néptánc csoport, népi zenekar, szólóénekes fellépéséről szólnak. A *folklor*
tárgyszó továbbra is külön kategóriát képez, ebben a kötetben azonban már 10 al-
csoportra tagolódik (1. Néprajz, népismereti írások, tanulmányok, a néprajzkutatás
múltja; 2. A néprajzkutatás eredményei; 3. A néprajzi gyűjtőmunka eredményei, be-
számolók, néprajz, népművészettel foglalkozó dolgozatok; 4. Tárgyi népművészet,
népi hangszerek, kerámia, bútor, építészeti emlékek; 5. Népi mesterségek és fog-
lalkozási eszközök; 6. Népviselet, öltözködési szokások; 7. Népi ismeretek, hiedel-
mek, 8. Népszokások, gyermekjátékok, mondókák; 9. Néprajzi tájházak, néprajzi
gyűjtemények, hagyományápolás; 10. Amatőr festészet, fafaragás). A szerzők sze-

rint felsorolt tételek között az ún. egyéni részben több, a *folklor* tárgyszó alatt közzölt tétel is megtalálható. A kötetben összesen 453 néprajzi tétel szerepel. Megállapíthatjuk tehát, hogy a Csehszlovákiában megjelent néprajzi kötetek és az országos sajtótermékekben szereplő néprajzzal kapcsolatos írások aránylag hiánytalanul megjelentek az irodalmi bibliográfiában az 1945–1985-ös időszakra vonatkozóan. A járási és regionális lapokban megjelent írások viszont nem kerültek be a bibliográfiába.

Végezetül felvethetjük a kérdést, miért van szükség szlovákiai magyar néprajzi bibliográfiára. Mint fentebb említettem, szlovák néprajzi bibliográfiák ebben az időben már rendszeresen napvilágot láttak ugyan, ám a magyarul megjelent kiadványoknak, írásoknak csak egy jelentéktelen töredéke szerepelt bennük. A Magyarországon megjelent néprajzi bibliográfiák esetében hasonló a helyzet, s mivel a vidéki (regionális és lokális) lapok anyagát egyikük sem hozta, ezért nagy szükség volt egy olyan összegzésre, amely magába foglalja a Szlovákia magyarok lakta vidékeivel foglalkozó valamennyi megjelent néprajzi írást.

Ezt a hiányt kívánta pótolni Liszka József az 1988-ban megjelent kötetében. A 19. század elejétől az 1986-ig megjelent néprajzi termést tette közzé *A szlovákiai magyar nemzetiség etnográfiai és folklorisztikai bibliográfiája (A 19. század elejétől 1986 végéig)* c. munkájában (Liszka 1988). Nem minden sajtóterméket nézett át, elsősorban a tudományos igényű írásokra összpontosított, bár néhány regionális lapot (pl. *Csallóközi Hírlap, Érsekújvár és Vidéke* stb.) is bevont kutatási körébe. Ez az első szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia eléggé mostoha körülmények között született. Összeállítója ebben az időben az érsekújvári múzeumban régészként dolgozott. Az érsekújvári múzeumban akkor uralkodó viszonyokat jól jellemzi, hogy az igazgatója csupán munkaidő után engedélyezte Liszka Józsefnek a bibliográfia gépelését, a kiadáshoz való előkészítését. A bibliográfiát tehát nem intézményes keretek között készítette, hanem szabadidejében. Az intézmény részéről semmilyen hajlandóság nem mutatkozott a bibliográfia kiadására vonatkozóan sem. Ján Botík szlovák néprajzkutató (aki abban az időben a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének volt a munkatársa), valamint Végh László (a szlovák Kormányhivatal akkori munkatársa) támogatásával sikerült elérni, hogy az elkészült bibliográfia az SZTA Néprajzi Intézete és a Csemadok Központi Bizottsága közös kiadásában megjelenhessen. A bibliográfia alapvető célkitűzése a szlovákiai magyar tájak néprajzi kutatásának a 19. század elejétől 1986-ig megjelent eredményeinek számbavétele volt. A bibliográfiába bekerültek a Magyarországon megjelent a szlovákiai magyar vidékek népi kultúrájával foglalkozó írások, s ugyanígy helyet kaptak a kötetben a szlovák nyelvű, de a magyarok által lakott területek népi kultúráját érintő közlemények, dolgozatok is. Liszka József bibliográfiai kötetét tehát mindenképpen mérföldkönek tekinthetjük a szlovákiai magyar néprajzkutatásban, hiszen egy olyan kézikönyv született, amely segítségével teljes képet kaphattunk a szlovákiai magyar néprajzi irodalomról. A bibliográfia abban a tekintetben is egyedülálló, hogy ez volt az első olyan kötet, amely az anyaországtól 1918-ban elszakadt magyar terület néprajzi írásbeliségét próbálta számba venni. Megjegyzem, hogy a kisebbségi sorban élő magyarok körében hasonló kisebbségi bibliográfia mind a mai napig nem készült.

Liszka József bibliográfiájának megjelenése után néhány év szünet következett, majd az 1991 őszen a komáromi Duna Menti Múzeum keretében az általa létrehozott Magyar Nemzetiségi Osztályon folytatódott a kisebbségi bibliográfiák készítése. A többes szám azt jelenti, hogy már nem csupán néprajzi, hanem más tudományág – a régészet – eredményeit összegző bibliográfiák is megjelentek. Elsőként a múzeum Magyar Nemzetiségi Osztályának egyik munkatársa – Fülöp Laura – gyűjtötte össze az 1991-es év néprajzi irodalmát, amely 1992-ben látott napvilágot (Fülöp 1992). A munkát L. Juhász Ilona folytatta 1995-ben, ő az 1992-es év néprajzi termését összegezte, s a kötet még ebben az évben meg is jelenhetett (L. Juhász 1995). Ugyancsak ekkor jelent meg az említett osztály kiadásában Liszka József összeállításában a Kisalföld szlovákiai részének válogatott néprajzi bibliográfiája is (Liszka 1995). Párhuzamosan azonban két régészeti tárgyú könyv is napvilágot látott, mégpedig 1993-ban *Hont megye régészeti irodalma*, 1995-ben pedig a *Csallóköz régészeti bibliográfiája*. Ezek összeállítója Nevizánszky Gábor, a Szlovák Tudományos Akadémia nyitrai Régészeti Intézetének a munkatársa volt (Nevizánszky 1993; Nevizánszky 1995).

A komáromi Duna Menti Múzeumban 1996–1997-ben a harmadik Mečiar-kormány idejében (1995–1998) jelentős személyi változások történtek, s e politikai döntés következtében sajnos a nagy múltú intézmény tevékenységének eddigi koncepciója is gyökeresen megváltozott. A bibliográfiai sorozat elindítóját, Liszka Józsefet elbocsátották, és e sorok szerzőjének szerződését pedig nem hosszabbították meg. A Nemzetiségi Osztály élére a Duna Menti Múzeum addigi igazgatóját helyezte a Mečiar-kormány által kinevezett új igazgatónő. A bibliográfiák kiadása megszakadt, s amikor 1997-ben a Mečiar-párt (Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom) tagja, egy szlovák nemzetiségű mezőgazdasági mérnök került a Magyar Nemzetiségi Osztály élére, akkor sem folytatták a bibliográfiák összeállítását, de nem volt ez másként a Mečiar-kormány bukását követő időszakban, az ún. visszarendeződés idejében sem. A múzeumban dolgozó két néprajzkutató közül egyik sem végzett ilyen tevékenységet.

Miután 1997 őszen a Fórum Intézet keretében Komárom székhellyel megalakult az Etnológiai Központ, egyik fontos felelatként tűzte ki többek között a szlovákiai magyar néprajzi bibliográfiák kiadásának folytatását is. Mivel e sorok szerzője közben már összegyűjtötte az 1987–88. év néprajzi termését, így még az intézmény megalakulását követő évben, 1998-ban megjelenhetett a bibliográfia, amely a Fórum Társadalomtudományi Intézet részlegeként működő Bibliotheca Hungarica, a szlovákiai magyar nemzetiségi könyvtár tervezett bibliográfiai sorozatának – a *Miscellanea Bibliothecae Hungaricae* – első köteteként látott napvilágot (L. Juhász 1998). Az Etnológiai Központban rövidesen lehetőség nyílt a bibliográfiai munkálatok folytatására és tervbe vettük a néprajzi bibliográfiák rendszeres megjelentetését azzal, hogy lehetőleg minél előbb behozzuk a többéves lemaradást. Ezen elhatározás eredményeként rövidesen napvilágot látott az 1989–1999-es évek néprajzi termését összegző bibliográfia (L. Juhász 1999), majd az 1991–1992. évre vonatkozó adatokat összegző kötet is (L. Juhász 2000a). Ez utóbbi kiadását azért tartotta fontosnak az intézmény, mert az 1991-es tételeket tartalmazó kötet (Fülöp 1992) eléggé hiányos volt, s mivel annak idején alacsony példányszámban jelent

meg, már nem volt hozzáférhető. A sort rövidesen az 1993–1994. évi néprajzi ter-
mést tartalmazó bibliográfia követte még ugyanabban az évben (L. Juhász 2000b).

Az intézmény állandó anyagi gondjai miatt a vezetők úgy döntöttek, hogy takaré-
kossági szempontból a jövőben nem kettő-kettő, hanem egy kötetben négy év anya-
gát jelentetik meg. Így a két legutóbb megjelent kötet az 1995–1998-as (L. Juhász
2003), és az 1999–2002-es évek (L. Juhász 2004) néprajzi termését összegzi.
A tervek szerint a legközelebbi bibliográfiai kötet ismét 2 esztendő, mégpedig
2003–2004 néprajzi irodalmát veszi számba. Az anyaggyűjtés már folyamatban van,
az összegzés megjelentetését 2006-ra tervezzük.

Felhasznált irodalom

- Bodor Antal–Gazda István 1984. *Magyarország honismereti irodalma 1527–1944*. Budapest, Könyvértékesítő Vállalat.
- Fülöp Laura 1992. *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1991*. Komárom, Duna Menti Múzeum.
- Gulyás Pál 1984. *A bibliográfia kézikönyve. A legfontosabb bibliográfiai kézikönyvek*. Az előszót írta Kozocsa Sándor. A függelékét összeállította Gazda István. Budapest, Könyvértékesítő Vállalat.
- Juhász Ilona, L. 1995. *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1992*. Komárom, Duna Menti Múzeum.
- Juhász Ilona, L. 1998. *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1987–1988*. Dunaszerdahely, Liliium Aurum.
- Juhász Ilona, L. 1999. *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1989–1990*. Dunaszerdahely, Liliium Aurum.
- Juhász Ilona, L. 2000a. *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1991–1992*. Dunaszerdahely, Liliium Aurum.
- Juhász Ilona, L. 2000b. *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1993–1994*. Galánta, Fórum Intézet.
- Juhász Ilona, L. 2003. *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1995–1998*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Liliium Aurum Könyvkiadó.
- Juhász Ilona, L. 2004. *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia 1999–2002*. Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Liliium Aurum Könyvkiadó.
- Kubová, Milada 1971. *Bibliografija slovenskej etnografie a folkloristiky za roky 1960–1969*. Bratislava, Národopisný ústav SAV.
- Kubová, Milada 1979. *Bibliografija slovenskej etnografie a folkloristiky za roky 1970–1975*. Bratislava, Národopisný ústav SAV.
- Kubová, Milada 1984. *Bibliografija slovenskej etnografie a folkloristiky za roky 1976–1980*. Bratislava, Národopisný ústav SAV.
- Kubová, Milada 1986. *Bibliografija slovenskej etnografie a folkloristiky za roky 1981–1985*. Bratislava, Národopisný ústav SAV.
- Kubová, Milada 1994. *Bibliografija slovenskej etnografie a folkloristiky za roky 1986–1990*. Bratislava, Národopisný ústav SAV.
- Liszka József 1988. *A szlovákiai magyar nemzetiség etnográfiai és folklorisztikai bibliográfiája (A 19. század elejétől 1986 végéig)*. Bratislava, Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete–Csemadok KB.
- Liszka József 1995. *A szlovákiai Kisalföld válogatott néprajzi bibliográfiája*. Komárom, Duna Menti Múzeum.

- Mišianik, Ján 1946. *Bibliografia slovenského písomníctva VII.* Turčiansky Svätý Martin, Matica slovenská.
- Nádor Orsolya, B. 1992. *A csehszlovákiai magyar nyelvű könyvkiadás bibliográfiája (1967–1988).* Pozsony/Bratislava, Madách.
- Nevizánszky Gábor 1993. *Hont megye régészeti irodalma.* Komárom, Duna Menti Múzeum.
- Nevizánszky Gábor 1995. *A Csallóköz régészeti bibliográfiája.* Komárom, Duna Menti Múzeum.
- Ormis, Ján, V. 1972. *Doplňky a opravy k Riznerovej bibliografii VIII.* Martin, Matica slovenská.
- Rizner, Ludovít, V. 1929. *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900 I–VI.* Turčiansky Svätý Martin, Matica slovenská.
- Sándor István (szerk.) 1965. *A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1945–1954.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Sándor István (szerk.) 1971. *A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1955–1960.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Sándor István (szerk.) 1977. *A magyar néprajztudomány bibliográfiája 1850–1870.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Stano, Pavol – Žatko, Rudolf 1989. *Národopisná literatúra na Slovensku za roky 1901–1959.* Martin, Matica slovenská.
- Szőke József 1982. *A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája (I.) 1945–1960.* Bratislava, Madách.
- Szőke József 1984. *A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája (II.) 1960–1970.* Bratislava, Madách.
- Szőke József 1986. *A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája (III.) 1970–1980.* Bratislava, Madách.
- Szőke József 1992a. *A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája (IV/I.) 1981–1985.* Bratislava, Madách.
- Szőke József 1992b. *A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája (IV/II.) 1981–1985.* Bratislava, Madách.
- Túri Róbert 2001. *Komárom–Esztergom megye néprajzi bibliográfiája.* Tata, Móricz Zsigmond Városi Könyvtár.
- Ujváry Zoltán (szerk.) 1991. *Eredmények és feladatok. A Gömör-kutatás és a debreceni Néprajzi Intézet.* Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék. /Gömör Néprajza, 30./
- Végh László (összeáll.) 2000. *A Bibliotheca Hungarica (cseh)szlovákiai magyar könyvgyűjteményének bibliográfiája (1918–2000).* 1–2. kötet. Dunaszerdahely, Lilium Aurum.
- Voigt Vilmos (szerk.) 1998. *A magyar folklór.* Budapest, Osiris.